

Verslag tweede rondetafel Klimaat en Onderwijs

17/10/2016

Aanwezigen: zie lijst

Het verslag van de vorige vergadering (12/09/2016) wordt goedgekeurd na de opmerking van Lisbeth Colson dat Katholiek Onderwijs Vlaanderen niet mag afgekort worden. Ook de voorstellen voor een 'leerlijn' moeten genuanceerder weergegeven worden. Het gaat om een generieke leerlijn rond klimaat, niet om een leerlijn stricto sensu zoals de onderwijskoepels die ontwikkelen.

Tijdens deze tweede ronde tafel 'Klimaat en Onderwijs' zijn er meer mensen aanwezig die instaan voor het inhoudelijke pedagogische luik rond klimaat, naast mensen die werken rond schoolgebouwen en infrastructuur.

De acties en voorstellen uit de eerste ronde tafel werden intussen verder -op informele basis- uitgewerkt en hier en daar reeds bilateraal afgetoetst. Deze overlopen we in een presentatie. Nadien lichten de onderwijskoepels toe welke engagementen zij kunnen nemen. We geven ook het woord aan energiedeskundigen rond de tafel.

Wat het verder traject betreft, is de belangrijkste volgende stap de Klimaattop op 1 december 2016 (we spreken vanaf nu over de Vlaamse Klimaat- en Energietop).

Vanuit het beleidsdomein Onderwijs en Vorming werd er verder gewerkt op de volgende voorstellen.

A. Beleidsdomein Onderwijs en Vorming

We schuiven 10 maatregelen naar voor (de presentaties bevinden zich in bijlage bij dit verslag).

1. Energie-investeringen in het Hoger Onderwijs (Rik Vercammen, AHOVOKS)

Het voorstel werd op vrijdag 21/10 ter goedkeuring voorgelegd aan de Vlaamse Regering.

Hogeronderwijsinstellingen worden via een oproep aangespoord projecten in te dienen en in te tekenen. Bedoeling is het stimuleren van energiebesparende maatregelen in bestaande gebouwen.

- De subsidie bedraagt maximum 50% van het geïnvesteerde bedrag, tot 500.000 euro per aanvraag;
- Het gaat om isolatie, vervanging glas, zonneboiler, warmtepomp, relighting, hoogrendementsketel;
- Ranking van projecten volgens CO2 reductie.

2. Afregeling van ketels (Nick Spriet, AGION)

Voor de winter 2017-2018 kan er gezorgd worden voor een regeling en bijstelling van de verwarmingssystemen van scholen voor energiezuinig functioneren.

3. Reg-investeringen

GO! heeft eigen voorstel, dus deze actie heeft enkel betrekking op het gesubsidieerd onderwijs. De maatregel moet nog verder uitgewerkt worden binnen de raad van bestuur van AGION. Men wil inzetten op energiebesparende maatregelen, waarbij de voorwaarden en berekeningswijze vergelijkbaar is met het hoger onderwijs (zie maatregel 1).

Het zou niet gaan om een aparte oproep, maar AGION kan kijken naar reeds op de wachtlijst ingeschreven bouwdoSSIERS met een belangrijke REG-component.

Berekening van CO₂-rendement van de investeringen is afgestemd met VEB.

4. Zonneplan voor schoolgebouwen

Deze maatregel kadert in het zonneplan van de Vlaamse Regering en wordt nog verder technisch uitgewerkt binnen de raad van bestuur van AGION. De bedoeling is in te zetten op hernieuwbare energie d.m.v. zonnepanelen. Er wordt gewerkt met een raamovereenkomst en er wordt gezorgd voor monitoring.

5. Energiemanagement bij scholen

De bedoeling van deze maatregel is een beter inzicht verkrijgen in het energieverbruik via actieve energieboekhouding, gefaciliteerd door telemetrie. Het TERRA-project kan energiegegevens met patrimoniumgegevens combineren.

6. Klimaattrajecten op schoolniveau (Ruth Lamotte, Departement OV)

Aandacht vragen voor geïntegreerde klimaattrajecten op schoolniveau, die zorgen voor voldoende visibiliteit om de versnippering van initiatieven en thema's tegen te gaan. We willen werken met een voorbereidings- en implementatiejaar voor scholen en gaan voor een maximale betrokkenheid van relevante actoren, zoals MOS.

7. Klimaatkennis en –vaardigheden

Specifieke klimaatkennis en vaardigheden/competenties daaromtrent zijn belangrijk. We willen aandacht schenken aan het actualiseren en optimaliseren van die kennis. We zullen inhoudelijk nakijken hoe het thema verankerd zit in de eindtermen en wat nog extra kan gebeuren. De oprichting van een task force met wetenschappers die ook zorgen voor een correct en populariserend 'klimaatverhaal' is daarom een optie.

8. STEM-oproep klimaat

In het kader van STEM kan er een oproep gelanceerd worden met 'klimaat' als prioritair thema voor alle secundaire scholen. Scholen kunnen een project indienen met daarin acties die een CO₂-reductie beogen (energie-efficiëntie, energiebesparing, mobiliteit)

9. Klimaatcharter

Door middel van het voorstellen en ondertekenen van een eigen charter kunnen stakeholders zoals de onderwijskoepels vorm geven aan hun engagement om de klimaatambities van de Vlaamse Regering uit te dragen en effectief mee te realiseren.

10. Klimaatvraagstuk binnen Vlaamse hogeronderwijsinstellingen stimuleren (Ellen Vandenplas, Ecocampus, LNE)

Binnen het hoger onderwijs is er een groot potentieel dat kan ingeschakeld worden om antwoorden te bieden op het klimaatvraagstuk.

Hierbinnen passen drie maatregelen:

- Oproep wetenschappelijk onderzoek "klimaateducatie in het hoger onderwijs";

- Oproep waarbij hogeronderwijsinstellingen optreden als “living lab”: docenten/onderzoekers, studenten, milieudiensten en eventuele stakeholders werken samen voor uitwerking en invoering klimaatvriendelijke maatregelen;
- Integratie klimaatvraagstuk in professionalisering docenten.

Binnen de lerarenopleiding kan een oproep gedaan worden om het klimaatvraagstuk te integreren in het volledige curriculum van de lerarenopleiding.

B. Katholiek Onderwijs Vlaanderen (Lisbeth Colson)

- Projectoproep voor initiatieven inzake energie vanuit de scholen. Idealiter ingebed in het curriculum van leerlingen en groepen en met aandacht voor informatiedeling achteraf.
- Subsidiëren van energieaudits en/of van een nieuwe inregeling van technische installaties. Deze hebben vooral een meerwaarde als hierbij ook leerlingen betrokken worden, bij de uitvoering of bij het bekijken van de resultaten.
- Registreren van meterstanden (‘meten is weten’).
- Een kijkwijzer voor energetische ontwerpkeuzes (ten behoeve van bouwheren en ontwerpers).
- Engagements sluiten aan bij principe van de dialoogschool, in casu de idee van het rentmeesterschap.

Men wil een engagement aangaan vanuit het Katholiek Onderwijs Vlaanderen met daarin twee speerpunten:

- een structurele aanpak uitwerken om te komen tot een verbetering van energie-efficiëntie en tot een CO2 reductie en verder beleid voeren voor duurzame ontwikkeling;
- in de toekomstige leerplannen expliciet aandacht besteden aan de thema’s klimaat en duurzaamheid.

Het thema klimaat gaat te vinden zijn in het nieuwe leerplanconcept ‘Zin in Leren! Zin in leven!’ voor het basisonderwijs en in de nieuwe leerplannen modernisering secundair onderwijs. Ook in de concrete leerplannen krijgt het thema een plek.

C. Het GO!

De plannen van het Gemeenschapsonderwijs zijn vooral gericht op energieverbruik. Men wil een algemene vermindering van 2,1% realiseren. De geplande maatregelen hebben betrekking op verwarming, elektriciteit en de verhoging van de middelen voor renovatieprojecten. Eerst wil men inzetten op de grote verbruikers. Verder moet er ingezet worden op stookplaatsregelingen, stookplaatsrenovatie en glas en isolatie. Men wil vertrekken vanuit pilootprojecten met specifieke bouwtypologie.

D. OVSG

Het OVSG laat weten dat de oefening bij hen nog loopt. Er zijn twee luiken: enerzijds het pedagogisch/inhoudelijke luik (pedagogische begeleidingsdiensten), anderzijds gebouwen en infrastructuur (OVSG als organisatie). Wat betreft de PBD’s stelt men dat het thema ingebed zit in de werking, via een geïntegreerde aanpak. Het kader wordt gevormd door de eindtermen die er nu zijn, die worden vertaald in leerplannen. Er is dus al aandacht voor het thema. De verschillende ‘educaties’ moeten in een ruimer kader bekeken worden. Een thema als klimaat moet aangepakt worden op klasniveau en op schoolniveau.

Initiatieven als MOS en Dikketruiendag wil men mee bekendmaken naar de scholen en ondersteunen. De PBD's hebben al een eigen werking en zijn gebonden aan decretale opdrachten. Mochten er extra mogelijkheden en middelen zijn voor bijvoorbeeld nascholingen, zou dat in elk geval nuttig zijn. De vraag wordt gesteld of het thema niet kan opgenomen worden in de prioritaire nascholing of in de vorm van netwerkmomenten.

De gelijklopendheid tussen infrastructuur en educatieve ondersteuning kan in ieder geval een krachtig element zijn. Men wil ook in samenwerking met VVSG kijken hoe één en ander kan uitgewerkt worden en men wil zeker bijdragen aan sensibilisering naar de scholen.

Wat infrastructuur betreft wordt er een voorstel gedaan richting besturen die voor passiefbouw willen gaan: verschil tussen financiële norm en passiefnorm komt dan uit middelen van het klimaatfonds. Commissie van deskundigen komt al maandelijks samen. Heeft een aantal voordelen. Berekening gaat gemakkelijk.

E. Discussie

Dienst klimaat, LNE: Er zijn drie aandachtspunten voor het gebruik van middelen uit het Klimaatfonds. Het gaat om:

1. Timing: maatregelen moeten idealiter passen binnen een energieplan.
2. De middelen uit het Klimaatfonds moeten maximaal bijdragen aan de Vlaamse broeikasgasreductiedoelstelling. Investerings die louter inzetten op elektriciteitsbesparing zullen daarom beter niet de hoofdfocus zijn van eventuele oproepen, omdat elektriciteit valt onder de ETS-regeling.
3. Vervangen van stookolie-installatie past niet binnen de maatregelen.

De opmerking wordt gemaakt dat de meest effectieve maatregel zit in de aanpak van de gebouwschil. Dat gaat wel een stuk trager dan andere maatregelen. Eigenlijk is het niet zo'n goed idee om teveel subsidies te geven aan quick wins. We zouden moeten projecten beoordelen op basis van a) de hoeveelheid CO₂-reductie en b) of de ingrepen passen in een visie op de lange termijn. Alles begint bij patrimoniumplanning. Daarom moet als voorwaarde voor het ontvangen van een REG-subsidie eigenlijk als voorwaarde gelden dat het binnen een langetermijnstrategie moet passen.

Er is wel een terechte bezorgdheid om het voor scholen niet te ingewikkeld te maken. Indien bijvoorbeeld relighting niet kan betaald worden met klimaatmiddelen, willen we vermijden dat dit aparte dossiers worden binnen een renovatieproject.

De deelnemers erkennen dat het koppelen van educatieve aspecten aan infrastructuur een meerwaarde biedt.

Openbare dienstverplichting. Eandis doet aan sensibilisering naar lokale besturen, dus ook de scholen van de lokale besturen (OVSG). Zij adviseren bij het opmaken van een meerjarenplan: investeringen, besparingen, terugverdientijden,...Ze hebben in het verleden 93 scholen van AGSO Antwerpen begeleid. Nu lopen er zo'n 120 à 130 projecten mbt ketels, hoogrendementsglas,...

Infrax beheert de hele ketting: een meerjarenplan voor energiebeheer, begeleiden van scholen, meten en benchmarken dat moet vertrekken vanuit een duidelijke visie. Er zitten al 2500 gebouwen in de energieboekhouding. Ook scholen kunnen daarbij opgenomen worden. De gegevens van scholen kunnen eventueel ook via VEA bijgehouden worden. Bij deze oefening moeten we ook de distributienetbeheerders (DNB's) betrekken, om dubbel werk te vermijden. Bij het principe van energieprestatiecontracten wordt het hele traject van a tot z aangeboden (dit kan onder verschillende vormen gebeuren). Scholen kunnen ook in aanmerking komen voor het premiestelsel.

Er wordt ingegaan op de vraag van OVSG naar passiefbouw. Volgens het GO! ligt de uitdaging nu vooral bij renovatie en niet bij nieuwbouw. Daarbij is het veel effectiever om in te zetten op BEN-gebouwen dan op passiefbouw.

Het is belangrijk dat er in het pakket 'voor ieder wat wils zit'. Ook moeten we ervoor zorgen dat alle scholen kunnen participeren.

Het aanbod van Eandis en Infrac kan de volgende keer gepresenteerd worden.

F. Conclusies

Het Kabinet van minister Crevits overloopt de 10 voorstellen en kijkt of we hiermee verder kunnen, en op welke wijze de deelnemers van de ronde tafel zich kunnen engageren en hoe we kunnen communiceren op de Vlaamse Klimaat- en Energietop op 1 december 2016.

1. Voorstellen hoger onderwijs

Vanuit de stakeholders komt de opmerking dat een energiebeleidsplan een voorwaarde zou moeten zijn om subsidies te kunnen verkrijgen. Er zou ook extra steun moeten komen om de gebouwschil aan te pakken.

Het zou goed zijn als de voorwaarden gelijk gesteld zijn met die van de netbeheerders. Dat is ook het geval.

De Universiteit Gent zet zich in voor een totaalrenovatie met BEN-gebouwen als streefdoel. Bij elke renovatie moet gekeken worden naar vervanging van glas, dakisolatie, enz.

2. Afstelling van ketels

Eandis stelt de vraag naar opvolging van deze actie, precieze taakverdeling, de monitoring van de resultaten en het verbruik,...Ook voor het GO! is dit een belangrijke vraag. Er moet zeker genoeg aandacht komen voor opvolging: de resultaten moeten er zijn.

De scope betreft hier alle onderwijsniveaus behalve het hoger onderwijs, dus ook DKO, volwassenenonderwijs, ... De onderwijskoepels moeten hierin keuzes maken. Voor AGION wordt dat beslist binnen de Raad van Bestuur.

3. REG-investeringen

Deze actie wordt in november definitief beslist binnen AGION.

4. Zonneplan

Er verduidelijkt dat de 2 mio € voor educatie en sensibilisering niet voor deze actie wordt ingezet. Er werd voor gekozen om eerst de voorstellen hier af te toetsen, en dan pas de budgetten te verdelen.

5. Energiemanagement in scholen

Wat de 2 mio euro betreft dringt het GO! aan op het behouden van 1 budget voor alle netten (dus geen voorafgaandelijke verdeelsleutel). Het GO! vraagt of het budget voor de maatregelen 5 tot en met 8 aan de koepels kan doorgestort worden. De koepels kunnen dat dan bundelen om zo de beperkte middelen gericht in te zetten.

Katholiek Onderwijs Vlaanderen is geen vragende partij om alle budgetten samen te nemen. Ook voor educatie is het interessanter te blijven inzetten op specifieke acties, zoals de klimaattrajecten.

GO! en Katholiek Onderwijs Vlaanderen bekijken dit samen.

6. Klimaattraject op schoolniveau:

Er werd al bilateraal overleg gepleegd rond deze projecten, met maximale betrokkenheid van MOS en de educatiedienst van LNE. De vergadering steunt het voorstel om te werken aan visibiliteit en het structureel aanpakken van klimaat en duurzaamheid. Er is immers al heel wat materiaal en er bestaan al veel acties, campagnes, projecten.

Vanuit MOS rekt men op een goede samenwerking met de koepels. Hun (klimaat)-aanbod zou ook moeten bekendgemaakt worden via de vormingsdiensten van de koepels. Zo kunnen schoolbesturen en scholen samengebracht worden om de trajecten aan een grotere groep kenbaar te maken. Men wil ook graag werken op het niveau van de gemeente, al dan niet netoverschrijdend.

MOS heeft op het vlak van samenwerking tussen koepels, steden en gemeenten, schepen van onderwijs, een paar positieve ervaringen opgedaan waarbij de impact groter is dan als men met individuele scholen werkt. Bijvoorbeeld met het project 'de bende van Beersel' (basisonderwijs). Belangrijk hierbij is eerst de leerkrachten goed voorbereiden, dan pas de vertaalslag naar de leerlingen maken. Dit was wel een intensief traject.

Als het gaat om criteria voor 'goede' projecten stelt ook Katholiek Onderwijs Vlaanderen dat we dan moeten durven streng zijn en de lat hoog leggen. Deze projecten moeten ook altijd gekaderd worden in een breder beleid en geïntegreerd in het schoolbeleid.

7. Klimaatkennis en -vaardigheden

Vanuit VIVES is men tevreden dat er hiervoor expliciet aandacht is. De vaststellingen dat het beter kan met de klimaatkennis van leerkrachten (in opleiding) zijn immers duidelijk. Idealiter kan het hoger onderwijs hierin een belangrijke rol spelen.

Primordiaal is het opsommen van pijnpunten en hiaten in de 'klimaatkennis' en zorgen voor een didactische vertaalslag. Dit hoeft geen leerlijn te zijn. Er is wel nood aan een lijn in het verhaal dat we willen brengen in het onderwijs. Dat hoort men bij alle onderwijskoepels.

Het gaat dan om leerkrachten die moeten weten wanneer welke informatie aan bod komt in het onderwijs, op welke leeftijd leerlingen klaar zijn voor welke kennis,...

Het Katholiek Onderwijs Vlaanderen vermeldt als voorbeeld de 'Kijkwijzer voor energetische keuzes'. Dat is een handige brochure, die een technisch verhaal bevattelijk maakt. Dat hoeft niet zo ingewikkeld of duur te zijn.

8. STEM

De structuur van de oproep is al bekend van in de vorige oproep (2015), alleen zou deze keer het thema specifiek 'klimaat' betreffen. De middelen hiervoor zijn voorzien binnen het STEM-beleid.

De distributienetbeheerders doen het aanbod dat ze kunnen voorzien in stageplaatsen voor het tso en bso.

9. Charter

Dit initiatief dienen we nog verder uit te werken. Komt er 1 algemeen charter op de Vlaamse Klimaat- en Energietop (dat alle stakeholders kunnen ondertekenen) of is het opzet dat elke stakeholder apart een eigen klimaat charter opstelt.

10. Voorstellen voor het hoger onderwijs (lerarenopleidingen, verankering van duurzaamheid in de curricula van het hoger onderwijs)

Er is natuurlijk in het hoger onderwijs heel wat know-how omtrent de klimaatproblematiek. Ook bijvoorbeeld met betrekking tot energie-efficiëntie in architectuuropleidingen gebeurt er al veel. De voorstellen onder maatregel 10 kunnen daar in passen.

De vraag wordt gesteld wat er nu precies verwacht wordt op 1 december?

- Formalisering van de gemaakte afspraken.
- Ondertekening charter.

De Vlaamse Klimaat- en Energietop heeft een eigen website. Men wordt gevraagd hier zoveel mogelijk gebruik van te maken.

Hoe de charters van de andere sectoren eruit zien, is nog niet duidelijk. Ook als er een format zou komen, hebben de sectoren voldoende autonomie om het aan te passen naar de eigen noden, engagementen en mogelijkheden.

Het idee wordt geopperd om een databank aan te leggen van ideeën en uitgewerkte voorstellen. Ook binnen de op te richten task force klimaat wil men komen tot een website. Het wetenschappelijk onderzoek in het hoger onderwijs kan ook gevat worden door de task force. (de algemene website van de Klimaattop kan hiervoor best gebruikt worden).

Het GO! vraagt om snel duidelijkheid te verkrijgen wat betreft het te ondertekenen charter aangezien ze ook graag zelf communiceren over hun engagementen.

LNE bevestigt dat het onderwijsveld autonomie krijgt in de keuze van de 10 voorstellen.

Er wordt gesteld dat de 'nazorg', het in gebruik nemen van nieuwe en ingenieuze systemen vaak ontbreekt. Manieren om die nazorg degelijk in te bouwen eens een nieuw gebouw in gebruik genomen is, is een aandachtspunt. Want vaak loopt het fout op vlak van energiezuinigheid, ondanks nieuwe gebouwen en moderne systemen. Die technische ondersteuning mag niet verwaarloosd worden.

Dat kan gecombineerd worden met afregeling van toestellen (ook bij nieuwbouw). Soms moeten we zelfs streven naar laagtechnologie. Afregeling is een eerste actie die sowieso kan gebeuren. Er zou wel een wervend verhaal van moeten gemaakt worden. Er zou ook aandacht moeten gaan naar gebruik en gedrag van leerlingen, leerkrachten en directies over 'hoe energiezuinig omgaan met het gebouw en zijn technieken?'

Het verder traject bevat het uitwerken van de acties en het verdelen van de middelen. De acties lopen begrotingstechnisch immers over vier jaar (maar gespreid over drie jaar, 2017-2018-2019) en moeten nog communicatief verfijnd en scherp gesteld worden.